

Tajemnica XVI-wiecznej gramatyki hebrajskiej: fragmenty XI-wiecznego psalterza w badaniach filologicznych i fizyko-chemicznych

Monika Opalińska¹, Piotr Targowski², Grażyna Zofia Żukowska³, Magdalena Kowalska²,
Barbara Wagner⁴, Dorota Jutrzenka-Supryn⁵, Paulina Pludra-Żuk⁶, Ewa Chlebus⁷

¹Wydział Neofilologii, Uniwersytet Warszawski

²Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

³Wydział Chemii, Politechnika Warszawska

⁴Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych, Uniwersytet Warszawski

⁵Wydział sztuk Pięknych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

⁶Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

⁷Biblioteka Elbląska in C.K. Norwida w Elblągu

Referat przedstawia fragmenty rękopiśmienne odkryte w oprawie starodruków z kolekcji Samuela Meienreisa, należącej obecnie do biblioteki C. Norwida w Elblągu.[1] Przeprowadzone dotąd badania wskazują, że odnalezione scyzury były pierwotnie częścią tego samego łacińskiego psalterza z glosą staroangielską, z którego pochodzą cztery inne fragmenty przechowywane w Cambridge University Library, Sondershausen, Schlossmuseum oraz Haarlem Stadsbibliotheek.[2] Z uwagi na to, że wcześniej zidentyfikowane fragmenty zostały usunięte z opraw nieznanymi tomów, ich proveniencja, jak i pochodzenie rękopisu nie zostały do tej pory ustalone. Materiał odkryty w Elblągu częściowo wypełnia tę lukę.

Nie wiadomo do końca, w jaki sposób fragmenty elbląskie trafiły do oprawy tomów Meienreisa, ale niezależne tropy prowadzą do północnej Europy. Przesłanki historyczne wskazują, że bibliofil z Prus Królewskich kupił książki w Lejdzie podczas studiów na tamtejszym uniwersytecie. Również pewne cechy oprawy są charakterystyczne dla obszaru niderlandzkiego. Można zatem przypuszczać, że pocięte fragmenty kart z dawnego psalterza zostały tam właśnie wykorzystane do oprawy woluminów. Wcześniejsze losy kodeksu, jak i jego geneza są mniej rozpoznane. Cechy paleograficzne wszystkich zachowanych elementów, w tym elbląskiego, świadczą o tym, że psalterz został wykonany w XI wieku w Anglii. Według jednej z hipotez rękopis mógł należeć do Gunhildy, najmłodszej siostry Harolda II – ostatniego anglosaskiego króla Anglii a na kontynent mógł trafić już w drugiej połowie XI wieku.[3]

W referacie przedstawimy wyniki badań filologicznych i paleograficznych, które pozwoliły na datowanie obiektu oraz wstępnych badań analitycznych z wykorzystaniem technik MAXRF, spektroskopii Ramana, dyfraktometrii PXR oraz OCT. Celem analizy było dostarczenie danych do dalszych badań porównawczych oraz wsparcie decyzji o odświeżeniu kolejnej scyzury ukrytej pod wyklejką z tyłu tomu. W oparciu o wyniki skanowania MAXRF przez papier wyklejki zespół konserwatorski zatwierdził decyzję o wydobyciu drugiej scyzury, która następnie została poddana badaniom językowym [3] i fizyko-chemicznym. W referacie omówimy wyniki tych badań i przedstawimy oba fragmenty pergaminu. Ponadto przedstawimy dowody potwierdzające hipotezę o wspólnym pochodzeniu obu pasków i ich

proweniencji. Dodatkowo pokażemy, w jaki sposób wyniki profilometrii OCT pomogły zrekonstruować szczegóły przygotowania oryginalnego rękopisu.

Literatura

[1] *Fragmentarium. Laboratory for Medieval Manuscript Fragments* <https://fragmentarium.ms> - accessed April 18, 2022

[2] M. Opalińska, 'A phantom psalter from late Anglo-Saxon England – a new piece of the puzzle', a conference paper presented at the Centre for Medieval Studies, University of Bristol conference *From Fragment to Whole: Interpreting Medieval Manuscript Fragments* on September 16, 2021;

[3] M. Opalińska, P. Pludra-Żuk, E. Chlebus (przyjęty do druku) 'The eleventh-century 'N' psalter from England: new pieces of the puzzle'. *Review of English Studies*.